

Tuaregerna

– ett folk som behärskar
ökenvindarna

[Tuareger; Mali] Mohammed plockade upp mig i Adjel'hoc, en sandig liten by nära gränsen mellan Mali och Algeriet. Tillsammans med åtta män och två får, stuvade vi oss in i en skraltig men framkomlig Toyota Land Cruiser, som tog oss genom ett dramatiskt, öppet ökenlandskap.

Mohammed manövrerade bilen med inlevelse över stenar, genom djupa sandgropar, och rakt på småvuxna akacior. Ofta tog han ögonen från vägen för att ropa en hälsning till något som såg ut som ett buskage, men som ofelbart visade sig innehålla en turban med en man inuti. Vi släppte av folk allt eftersom, och bara fyra av oss kvarstod när jeepen saktade in vid några buskar, hickade till, och slog sig till ro bland eftermiddagens lata skuggor. Vi var framme.

Bland getter och blå turbanner
Jag tittade mig omkring, insöp synen av de låga, hukande tälten. Det enda jag kände till om det *campement* (tältläger) jag precis anlant till var

att Awrekan, hans son Mohammed, och deras familjer bodde där, och att de hade lovat att inte behandla mig som en gäst, utan låta mig ta del i vardagslivet. Efter alla böcker jag läst, hade jag äntligen anlant till ett *tamashek campement*, bland blå turbanner och fladdrande slöjor.

Tamashek är det språk som, med vissa variationer, talas av tuareger i Mali, Burkina Faso, Niger, Algeriet, och Libyen. I Mali kallar de sig själva *tamasheker*, men de har många namn. Mest kända är de i Europa som "de blå männen", ett namn de fått på grund av de starka indigoblå pigment som används för att färga kläder och turbanner med, och som lämnar spår på bäraren: ett skinn i

Far och dotter upplädda för Tabaski, en muslimsk högtid. Menaka, norra Mali.

Ung tuaregflicka som blivit sparkad i pannan av en åsna, därav ärret. Utanför Adjel'hoc, norra Mali.

samma färg som öknens nätter.

För många européer framkallar ordet tuareger känslan av någonting gåtfullt och mytomspunnet, något från sagornas värld. I och för sig ingenting nytt, då redan arabiska skrifter från medeltiden framställde de nomadiska ökeninvånarna väster om Egypten som vilda, vapenbärande och beslöjade män, den stolta kamelens och krigskonstens obestridliga mästare.

Tuaregerna är inte överdrivet krigiska längre, och Toyotapickups har tagit över många av kamelernas uppgifter, men de flesta håller fast vid sina nomadrötter, och därför var jag där. Nomaderna i Mali var för mig andra delen i en årslång studie av

hur nomader i olika delar av världen påverkas av miljövårdsinsatser och ekonomisk utveckling.

De följande veckorna hjälpte jag till med att mjölka getterna, sopa sand från tälten, och underhålla Mohammeds tvååriga dotter, Awrekans barnbarn, Bakata. Som vederlag fick jag fråga om tuareg-politik, familjens åsikter om livet i öknen, och hur de föreställde sig framtiden för öknens nomader.

Skyddande akaciaträd

När solen stod som högst skyddade akacia-träd oss från brännande strålar; när sandstormarna hälskade stängde de neddragna tältdukarna ute det värsta; när solen dykt under

horisonten lyste en liten eld upp allas våra ansikten. Vi drack te och pratade, i timtals.

Tuaregernas tält förtjänar en egen artikel, då de har lika många användningsområden som sanden de står i, en perfekt symbol/metafor för nomadernas anpassningsförmåga. Tunna tältdukar hålls ihop av akacia-barr och spänns över en låg, rektangulär träram, med en öppning mot söder under vintern, då kalla vindar blåser in norrifrån. När luften dallrar het och stilla runt tälten lyfter man upp både norr- och södersidan för att släppa igenom frisk luft. Under regnperioden vänds de österut, efter vindarna, och tältduken byts ut mot ett tjockt läderskynke, ofta

Tvååriga Bakata, Mohammeds dotter. Utanför Adjel'hoc, norra Mali.

färgat rött av ockra.

Sanden är på en och samma gång termos, vindskydd, och städredskap. Du skyfflar sand över kvällselden, och kolen hålls heta nog för att koka te på nästa morgon. När kraftiga vindar fyller luften med sand kan du tynga ned din tältduk med just den sand du vill stänga ute. Spiller du något på marken suger sanden upp smutsen, och du kan lätt skopa ut den från tältet. I ökenstäder bryr sig folk därför sällan om att cementera golven; de skyfflar helt enkelt in sand i sina hus och brer ut mattor ovanpå.

Den ultimata anpassningen, det som gjort att tuaregerna kunnat överleva i en så ogästvänlig miljö,

är dock just rörligheten, nomadlivet. Öknens är inte samma landskap på morgonen som på kvällen, för att inte tala om skillnaderna mellan regnperioder och torra årstider. Man lever därför inte under samma villkor på samma ställe året runt.

Nomadermigrerar för att överleva

Under den torra, relativt svala perioden – våra vintermånader – behöver djuren inte dricka så mycket, inte ens varje dag. Det är rätt tillfälle att söka upp bra bete längre bort från vattenhålerna. När det regnar gäller det att snabbt ta sig dit där mest regn faller, och under den hetaste perioden, då flest djur dör, utgör närheten till en brunn ens livlina.

Nu kan vi i väst fantisera om nomader i öknen, den absoluta motsatsen till vår jordbundna tillvaro: utan världsliga ägodelar är nomaderna fria att röra sig med vindarna, regnet och gräset, men många nomader vill inget hellre än att äga DVD-spelare och moderiktiga jeans. Nomader lever inte för att migrera, de migrerar för att överleva. En sak som bekymrar Awrekans familj var att tuareger har få möjligheter att förändra sina liv.

– Jag känner många män som gått i skolan, berättade Mohammed en kväll. De har gått i gymnasiet, och ändå ser jag dem vandrandes runt i öknen med sina djur. De har ingen framtid.

Dramatiskt ökenlandskap norr om Gao, norra Mali.

Tuaregkvinna sshasar på åsnorna inför en dagsvandring genom sandstorm. Utanför Al-moustaghat, norra Mali.

Awrekan sköt in:

– Ja, lärarna har kommit att förvänta sig låga prestationer av tuaregbarn i skolan, en stämpel som är svår att bli av med.

Ingen vill springa efter djuren

Jag pratade med sjätteklassare i Adjel'hoc om deras framtidsdrömmar. I rummet fanns blivande sjuksköterskor, soldater, lärare och reportrar. Jag frågade vad deras pappor sysslade med, och alla utom tre var herdar. Jag frågade, mest för att se deras miner, om några av dem ville bli herdar som sina föräldrar, och de stirrade tomt på mig. Jag har inte träffat en enda ungdom, varken i skolan eller i öknen, som sett fram

emot att vara nomad, att "följa efter djuren ute i bushen."

Mohammed har också bestämda planer för dottern, tvååriga Bakatas, framtid:

– Bakata ska gå i skola, och på universitet i Frankrike, för där kan hon bli något viktigt.

Ett bekymmer uppstår om unga tuareger utvecklar en syn på sina föräldrars liv som bakåtsträvande och ointressant. De som går i skolan vill inte leva samma liv som föregående generationer, och de som inte går i skolan vill inte heller fortsätta vara nomader. Dessa senare blir dock tvingade att valla djur i bushen även om de inte vill, och kommande generationer nomader riskerar att be-

stå av de som misslyckats i skolan, de som lämnats kvar när andra gett sig av. Knappast ett recept för ett harmoniskt samhälle.

Hjälp kan ibland stjälpas

Utanför Menaka, en stad ofta kallad nomadernas huvudstad, träffade jag många tuaregfamiljer som lockats till staden, dit internationella organisationer kommer med bistånd. De tillbringar nu en del av året som bofasta i städernas utkanter, och ett par månader ute i öknen med sina djur.

Rahmeta Walet M'barak är en gammal kvinna som bor inom gångavstånd till byn, medan hennes döttrars män försöker valla de få getter de har lite längre bort. Rahmetas familj kom från Yemen, där de bedrev handel med salt, men sedan den svåra torkan 1973-74 har hon bott runtomkring Menaka.

–Vi kom hit för vi hörde att fransmännen släppte mat från helikoptrar, berättar hon ledsamt, för sedan har de aldrig tagit sig därifrån.

Många familjer ser till att några familjemedlemmar bor i närheten av staden året runt, ofta gamla kvinnor som Rahmeta, för att försäkra sig om att de inte missar hjälpen om den kommer. Dessa familjer var bland de fattigaste och mest marginaliserade jag stötte på under mina fyra månader i Mali. De lever mittemellan världar, utan att riktigt höra hemma varken i staden eller i öknen. Paradoxalt nog leder hoppet om internationella organisationers ingripande till ett ännu mindre hållbart liv för just de befolkningar som skulle hjälpas.

Offentliga tjänstemän vill helst att dessa "jobbiga" nomader ska slå sig till ro, och smälta in med resten av befolkningen, men det de inte tänker på är att Mali redan har svårt att ta hand om en växande folkmängd, och de flesta städer är bräddfulla. Om alla nomader flyttade in till städer skulle en viktig sektor – boskaps ekonomin – kollapsa och alla som försörjer sig på sina djurs produkter skulle behöva förlita sig på obefintliga alternativ.

Även om vi, som västvärlden gärna gör, enbart ser till landets produktivitet, skulle det vara katastrofalt

att påtvinga nomaderna fast boende. Att herda djur är enligt min mening en av de mest produktiva användningarna av öknens resurser, och om möjligt den enda som inte alltför mycket bidrar till miljöförstöring.

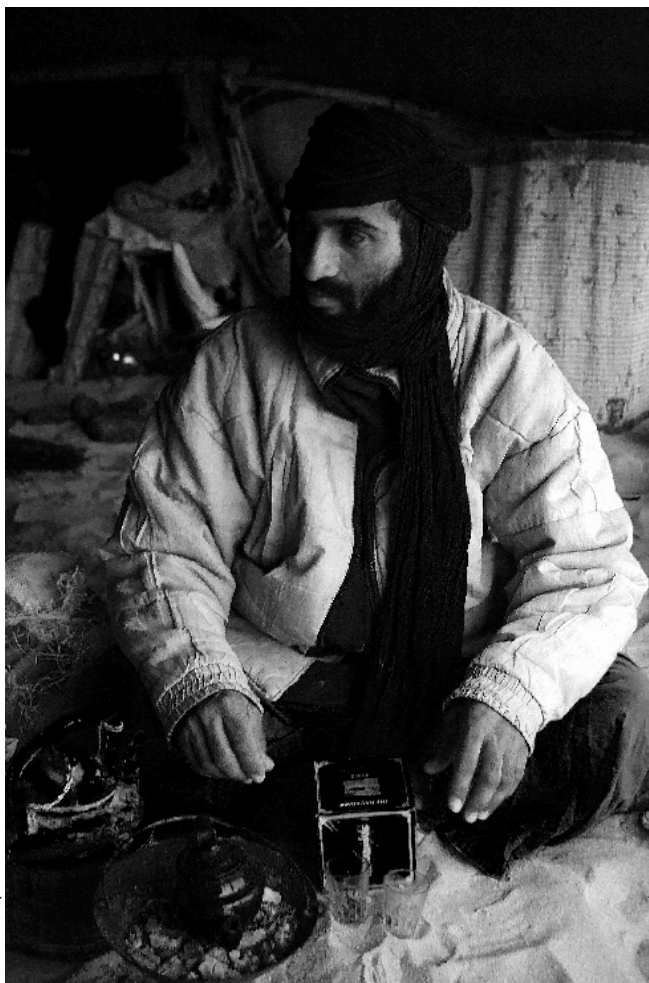
Jag tänker att internationella organisationer kan bidra till att antingen hjälpa eller förgöra nomadlivet i Saharaöknen. Istället för att ge hjälp sporadiskt, så att folk tvingas välja mellan att vänta på hjälp eller herda sina djur, borde projekt struktureras så att även nomader kan planera för framtiden. Till exempel måste skolor ha möjligheten att ta emot barn från nomadfamiljer, och matsalar och sovsalar är de två viktigaste komponenterna i detta.

För närvarande finns skolor bara i byar och städer, och endast ett fåtal av dessa har sovsalar där nomadbarn

kan bo. Föräldrarna måste alltså antingen ha släktingar boende i byn, eller själva bosätta sig där. Men att bosätta sig är nästan synonymt med att ge upp djuren, och för en nomad är djuren ofta viktigare än pengar.

Mohammed anser att tuaregerna, så snabba att anpassa sig till öknens nycker, ändå varit för långsamma att anpassa sig efter den moderna världens krav. En anledning är ju att den moderna världen inte alls gör det lätt för nomader. Tuaregerna har i generationer anpassat sig efter svåra omständigheter, men det verkar som om dagens sociala omständigheter är ett hinder svårare att övervinna än öknens karghet. Kanske moderna samhällets institutioner denna gång måste anpassa sig för att möjliggöra ett fortsatt nomadliv i Sahara.

Text och foto: Emilia Tjernström

Mint-te förbereds en kylig morgon utanför Al-moustaghat, norra Mali.